

Секція 3

УКРАЇНСЬКА МОВА, УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА, СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА ЯК НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖКУЛЬТУРНІ ПРІОРИТЕТИ

ХУДОЖНІЙ ТВІР ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Горбач Наталія Вікторівна,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури
Запорізького національного університету;*

Бардадим Елеонора Миколаївна,

*студентка 4 курсу спеціальності «Середня освіта»
Запорізького національного університету*

У статті на матеріалі повісті Д. Матіяш «Марта з вулиці Святого Миколая» розглянуто можливості художнього твору у формуванні інклюзивної культури. На основі сформульованого поняття інакшості, що корелюється з поняттям інклюзії в широкому її розумінні, у творі виділено чотири рівні художньої реалізації проблеми інакшості. Наголошено, що повість Д. Матіяш вчить повазі до кожної людини, прийняттю й розумінню інших людей, визнанню права іншої людини бути несхожою на нас самих.

Ключові слова: *інклюзія, інакшість, інклюзивна література, інклюзивна культура, особисте різноманіття.*

Одним із визначальних завдань вітчизняної освітньої політики є запровадження й розвиток інклюзивної освіти, базованої на особистісному підході до кожного здобувача та забезпеченні для них як рівних прав, так і рівних можливостей. Реалізувати повною мірою засади інклюзивної освіти можливо з одночасним формуванням інклюзивної культури, яка передбачає зміну ставлення суспільства не лише до людей

з інвалідністю, але й вироблення толерантного ставлення до будь-якого члена соціуму незалежно від расових, етнічних, статевих, культурних, релігійних та інших відмінностей.

Вагомим засобом формування й поширення інклюзивної культури є художня література. Сьогодні арсенал сучасного вітчизняного письменства налічує кількадесят творів на тему інклюзії в її широкому розумінні, з-поміж яких – твори К. Бабкіної, А. Бачинського, Н. Гербіш, О. Драчковської, Д. Корній, Т. Корнієнко, О. Луцевської, І. Мориквас, А. Нікуліної, Л. Ніцой, О. Ольховської, О. Осмоловської, Є. Пірог, О. Радушинської, О. Сайко та ін.

Мета цього дослідження – аналіз повісті Д. Матіяш «Марта з вулиці Святого Миколая» з огляду на порушені авторкою проблеми толерантного ставлення до особистого різноманіття.

Д. Матіяш відома як перекладачка з польської та білоруської мов і письменниця, перу якої належать твори для дитячої та дорослої читацьких аудиторій. Для її героїв формування особистої системи цінностей, визначення життєвої мети, усвідомлення власних пріоритетів часто відбувається з орієнтацією на вироблені християнським віровченням чесноти. Але зроблений нами висновок при аналізі роману «Дорога святого Якова» екстраполюється чи не на весь творчий доробок письменниці, зокрема на аналізований нами твір: «При цілковитій христоцентричності світогляду Д. Матіяш втілює надактуальну для ХХІ ст. відкритість щодо інших культур і конфесій як способів самовираження й прояву людської індивідуальності» [1, с. 45].

Необхідним для подальшої розмови про формування інклюзивної культури засобами письменства вбачається з'ясувати значення феномену інакшості. Потрапляючи в поле зору різних дисциплін, – філософії, психології, соціології, антропології, педагогіки – він набуває нових значень. У межах нашого дослідження під *інакшістю* матимемо на увазі наділення літературного персонажа характеристиками, які можуть стосуватися фізичного здоров'я, психоемоційного стану, вроджених чи набутих ознак зовнішності, гендерних, вікових, культурних, релігійних, поведінкових, мовних чи будь-яких інших проявів і тим самим вирізняти його з-поміж оточення.

Таке розуміння феномену інакшості корелюється з поняттям інклюзії у широкому її розумінні. Воно дає підстави виділити в повісті «Марта з вулиці Святого Миколая» три рівні художньої реалізації проблеми інакшості, котрі пов'язані з образами: 1) головної героїні Марти, наділеної підвищеною чутливістю і вразливістю; 2) Поліни як

людини з інвалідністю; 3) Поліни та Карла як представників старшого покоління; 4) Кекса, котрий має зайву вагу.

У наявних спробах аналізу інклюзивного потенціалу повісті перевага надається образів Мартиної подруги Поліни – жінки старшого віку, яка після аварії змушена пересуватися на візку. Проте й образ самої Марти дає можливість порушити питання поваги до іншого. У відгуку на твір Г. Улюра називає Марту гіперестензиком – людиною із загостреними відчуттями, тому радить при читанні твору пам'ятати, що «переживання події і власне подія розділені глибокою прірвою надсильних почуттів малої героїні» [3]. Д. Матіяш вдається переконливо і послідовно передати дорослішання дівчинки: перед нами постає вибудовування взаємин не тільки з тими, хто подобається, але й з тими, хто не викликає симпатії; складний процес долання власного егоїзму, коли Марта проходить етап прийняття молодшого братика, який має народитися; приборкування власних емоцій тощо.

Найближчою до Марти є Поліна – життєрадісна, кмітлива, розумна жінка, яка, попри інвалідний візок, намагається жити повнокровним життям: «Поліна не схожа на бабусь моїх однокласників. Ніхто з них не фарбує волосся у рудий колір. І не гасає по квартирі в інвалідному кріслі на шаленій швидкості. Бабусі моїх однокласників ходять своїми ногами, але Поліна жвавіша за всіх них, разом взятих» [3, с. 19]. Спілкування з Поліною вчить Марту правильному ставленню до людей із особливими потребами: спочатку вона, виходячи з стереотипів, відчуває жаль до подруги, однак із часом розуміє, що Поліна – не жертва, а така сама людина із власним неповторним внутрішнім світом. Образ Поліни, котра пише смс своїм юним подругам, вправно обходиться з інвалідним візком, грає на піаніно і в шахи, слухає Баха й робить те, що бажає, доводить: багато перепон у житті люди створюють собі самі.

Марта привертає увагу не лише довірливими стосунками з батьками, але й не зовсім стандартною дружбою з Поліною і Карлом. Вони обоє значно старші за 12-річну героїню, проте дівчинка надає перевагу їхній дружбі, а не стосункам з однолітками. На нашу думку, авторка порушила тут важливу соціальну проблему становища осіб літнього віку. Через ейджизм – упередженість і дискримінацію людей за віком, яка в Україні є гостроактуальною, такі люди, як Поліна і Карл у реальному житті часто опиняються на його маргінесах. Образами старших друзів Марти Д. Матіяш переконує читача в тому, що дорослі люди можуть бути цікавими співбесідниками для молоді, а їхній життєвий досвід, вироблена модель поведінки, реакції на різні ситуації –

помічними для тих, хто тільки стоїть на порозі дорослого життя. Цей аспект повісті формує у юного читача важливі зв'язки з реальним життям, навчаючи взаємодіяти з людьми різних поколінь.

Однокласник Марти Денис-Кекс – ще один персонаж, образ якого покликаний збагатити інклюзивні інтенції повісті. Він скромний, з гарним почуттям гумору, любить тварин і мріє стати біологом. Хлопцеві подобається Марта, тому він намагається догодити їй, ненабридливо ввійти в коло друзів дівчини. Але Денис несимпатичний Марті, бо має надмірну вагу, що й стала причиною його прізвиська. Взаємини з Денисом вчать її залишатися собою і не йти проти власної волі, говорячи «ні». Героїня повісті усвідомлює, що треба поважати почуття інших людей, бо, за словами Марії, «хтось не подобається нам, а комусь не подобаємось ми. Колись, можливо, хтось тобі дуже сподобається, а ти йому – ні, він тебе відштовхне, і тобі буде боляче» [2, с. 203]. Проте інклюзивний потенціал, закладений в образі Дениса, знаходить не найбільш вдале вирішення, адже привабливим його в очах Марти роблять не вчинки, а зовнішні зміни – схуднення внаслідок заняття спортом.

Отже, проблема інакшості, індивідуального різноманіття літературних героїв у творах для дітей та підлітків – важливий чинник формування і поширення інклюзивної культури. Повість «Марта з вулиці Святого Миколая» сприяє розумінню того, що будь-яка несхожість людей одне на одного (за психоемоційним станом, станом здоров'я, віком чи зовнішністю – як у героїв твору) не є приводом для стереотипізації, дискримінації чи будь-яких інших негативних проявів, вчить підтримувати різноманітність і поважати право кожної людини на прояви власної індивідуальності, демонструє важливість прийняття та поваги до відмінностей у всіх їх формах. Твір Д. Матіяш не лише не втрачає своєї актуальності, а на тлі повномасштабної війни, коли рівень інакшості зростає через травматизацію, збільшення чисельності представників вразливих категорій (діти-сироти, вимушені переселенці, депортовані особи, жителі окупованих територій та ін.) робить її проблематику як ніколи злободенною.

Література

1. **Горбач Н.** Паломництво як досвід міжкультурного діалогу в книзі Д. Матіяш «Дорога святого Якова». *Людина в мовному просторі: історична спадщина, проблеми, перспективи розвитку: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (17 – 18 травня 2018 р.)*: збірник тез / упорядники : І. Глазкова, В. Богдан. Мелітополь :

Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. С. 43–46.
2. **Матіяш Д.** Марта з вулиці Святого Миколая. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 240 с. 3. **Улюра Г.** Doroslishati bolyache. URL: <http://www.barabooka.com.ua/doroslishati-bolyache/>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ ЗА КОРДОНОМ (на прикладі уроку опрацювання поеми Лесі Українки «Давня казка» у 8 класі)

Каюк Зоряна Богданівна,
*учитель Української школи імені Я. Мудрого,
(м. Брюссель, Бельгія)*

У статті зосереджено увагу на специфіці викладання програмного матеріалу з української літератури, визначеного Міністерством освіти та науки, у школі за кордоном. Підкреслено актуальність проблеми формування в учнів розуміння літературних творів та відчуття їх художньої краси та актуальності відносно особистого досвіду учнів. Продемонстровано структуру уроку та деталі найважливіших його етапів. Наголошено на важливості розвитку в учнів відчуття естетичної краси слова та твору.

Ключові слова: *поема Лесі Українки «Давня казка», тема лицарства, служіння, урок літератури.*

Основний напрям навчання Української школи імені Ярослава Мудрого в Брюсселі – співпраця з Міжнародною українською школою (МУШ). Учні проходять програмний матеріал української школи зі своїми учителями, яких більше можна назвати консультантами; у кінці навчального року здобувачі освіти пишуть контрольні роботи з комісією учителів з МУШ (Київ), що покликані перевірити володіння ними матеріалом за цей рік. За результатами учні отримують табелі державного зразка, маючи право продовжувати своє навчання в Україні.

Освітній процес у цій школі відбувається протягом усього навчального року по суботах, що дозволяє досягнути рівномірного розподілення навчального матеріалу й безперервність такого процесу, а також позитивно впливає на засвоєння та вивчення нового матеріалу.